

Turli Tillardagi O'Xshatishlar Tarjimasining Lingvomadaniy Xususiyatlari

*Usmonova Dona Sotvoldiyevna*¹ *Djalolov Zafarjon*²

Annotatsiya: Ushbu maqolada turli tizimli tillardagi o'xshatishlarning lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy asosda tahlil qilingan. Qolaversa, o'zida milliy konnotatsiyani saqlagan o'xshatishlarning tarjima xususiyatlari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'xshatish, etalon, lingvokulturologiya, lingvomadaniy xususiyat.

Har xil lingvomadaniyatlardagi turg'un o'xshatishlarni qiyoslash insonning xarakteri va xatti-harakati bilan bog'liq bo'lgan o'xshatishlarning etaloni sifatida hayvon va jonivorlarni bildiruvchi so'zlardan ko'proq foydalanilganini ko'rsatadi. Masalan, qiyoslanilgan tillarning aksariyatida tulki ayyorlik, aldoqchilik, yolg'onchilik ramzi, etaloni sifatida faol ishlatiladi: *tulkiday ayyor*, *tilki gibi* (turkcha) *xitriy kak lisa* (ruscha), *as false as fox* (inglizcha), *you kathi* (koreyscha).

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, g'arb va slavyan lingvomadaniyatlarida, xususan, ingliz va rus tillarida *as false as fox*, *xitriy kak lisa* turg'un o'xshatishlari mifopoetik manbalarga asoslanadi, chunki qadimgi tasavvurlarga ko'ra, tulki jodugar hisoblangan, unda yo'qolish, ko'rinmaydigan bo'lib qolish qobiliyati mavjud bo'lgan.³ Qayd qilingan xususiyatni sharq lingvomadaniyatida, xususan, koreys va xitoy madaniyatida ham kuzatish mumkin. Koreys va xitoy mifologiyasida tulkining qizga aylanib qolishi keng tarqalgan.

Lingvomadaniyatlarning aksariyatida turg'un o'xshatishlarni obraz va uning mazmuni jihatidan bir-biriga muqobilligi, muqoyasa obyektlarining o'xshashligiga guvoh bo'lamiz. Masalan, "befahmlik, beso'naqaylik, qo'pollik" *ayiqday* (o'zbekcha), *ayi gibi* (turkcha), *ko'm kathi* (koreyscha), *kak medved* (ruscha); "kuchli, qo'rqmas", "mardlik, jasorat" *arslon kabi* (o'zbekcha), *aslan gibi* (turkcha); "semirmoq", "ko'p ovqat yemoq" *cho'chqaday* (o'zbekcha), *As fat as a pig* (inglizcha), *tweji kathi* (koreyscha); "ko'p ovqat yemoq" *molday* (o'zbekcha), *so' kathi* (koreyscha); "befahm" *eshakday* (o'zbekcha), *esek gibi* (turkcha), *kak osel* (ruscha) va h.k. etalonlar vositasida ifodalanadi.

Lingvomadaniyatlarning aksariyatida ayni o'xshatish etalonlari turli belgilarning o'lchovi sifatida qo'llanilishi mumkin: o'zbek tilida *qo'ydek* "yuvoshlik", turk tilida *koyun gibi* "ahmoq, dovdir", "qaror berishda yoki xatti-harakatlarida boshqalarga tobe bo'lgan", rus tilida *ovsa* etaloni "qo'rqoqlik"; o'zbek tilida *bo'riday* "dovyurak, mard", "g'ajimoq, tish qayramoq", turk tilida *kurt gibi* "ishning ko'zini biladigan", rus tilida *kak volk* "och"; o'zbek tilida *ilonday* "chaqmoq, zahar sochmoq", "sovuq", turk tilida *yilan gibi* "xoin, yoqimsiz", rus tilida *kak zmeya* "badjahl"; o'zbek tilida *itday* "qopmoq", "sadoqatli", "akillamoq", "yugurmoq", "izg'imoq", "ergashmoq", "ishlamoq", "ichmoq" turk tilida *kopek gibi* "laganbardor", rus tilida *kak sobaka* "aqli"; o'zbek tilida *ho'kizday* "qaysar", "katta, qo'pol", "kuchli", "ishlamoq", turk tilida *okuz gibi* "ahmoq, tushunchasiz"; o'zbek tilida *maymunday* "sakramoq, irg'ishlamoq", "o'ynatmoq", turk tilida *maymun gibi* "g'alati, kulgili harakatlar qilmoq", "taqlidchi" va h.k.

Ba'zi lingvomadaniyatlar uchun me'yoriy hisoblangan o'xshatish etalonlari boshqa xalqlarning lisoniy mental an'analari uchun begona bo'lishi mumkin. Masalan, o'zbeklarda xushbichim qomatli ayollarga *sarvday*, turklarda gavdali ayollarga *at gibi* o'xshatishi qo'llaniladi. Hindlarda sohibjamol qizning yurishi filning ulug'vor va mahobatli qadam tashlashiga muqoyasa qilinadi. Yoki hind ayoli sigirga

¹ Farg'ona davlat universiteti ingliz tili kafedrasida katta o'qituvchisi

² Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fakulteti 3-bosqich talabasi

³ Панченко Н. Сравнение как средство дескрипции лжи и обмана // Основное высшее и дополнительное образование: проблемы дидактики и лингвистики. – Волгоград: ВГТУ, 2000. – С. 138-143.

qiyoslanganda u xursand bo'ladi, chunki hind xalqining idrokida sigir go'zallik timsoli sifatida gavdalanadi. Shuningdek, Hindistonda sigir muqaddas hayvon sanaladi.

O'zbek lingvomadaniyati uchun ayollarning yuzini oyga, olmaga, ba'zan kulchaga, inglizlarda olchaga, atirgulga (as red as a cherry /rose/), xitoy va koreyslarda o'rikka, majnuntol novdasiga qiyoslash me'yor hol hisoblanadi. Xitoy va Koreyada ayollarni ilonga o'xshatilsa, ular xursand bo'lishadi. Chunki, mazkur lingvomadaniyatlarda ilon donolik, go'zallik va ephillik ramzi hisoblanadi. Ayni tushuncha turli lingvomadaniyatlarda o'zgacha ifoda vositalari, ya'ni boshqacha o'xshatish etalonlari vositasida aks ettirilishi mumkin. Masalan, baquvvat kishilarni o'zbeklar filga, inglizlar otga muqoyasa qilishadi: *filday baquvvat*, *strong as a horse*. Yoki o'zbeklar tinimsiz ishlaydigan, mehnat qiladigan kishilarni chumoliga (*chumoliday*), turklar esa ariga o'xshatadilar (*ari gibi*).

Dunyoni obrazli qiyoslash maqsadida istifoda etiladigan ba'zi o'xshatish etalonlari boshqa lingvomadaniyatlarda frazeologizm yoki metafora ko'rinishida namoyon bo'lishi ham mumkin. Masalan, o'zbek madaniyatida "imillamoq, sudralmoq" ma'nosida qo'llaniladigan *toshbaqaday* etaloni koreys madaniyatidagi

kabo'k thata (toshbaqa minmoq) frazeologizmiga muqobil bo'ladi. O'zbek tilida "semirmoq", "ko'p ovqat yemoq"ni anglatgan *cho'chqaday* o'xshatish etaloni koreys tilida *tweji* (cho'chqa) ko'rinishida metaforaga aylanganini ko'rish mumkin. Yoki rus tilida "qo'rqqoq" ma'nosi *kak zayats* o'xshatishi bilan, turk tilida *tavsan yurekli* metaforasi bilan ifodalanadi.

Har bir lingvomadaniyatda shu xalqning mentalitetini, uning o'ziga xos milliy-madaniy xususiyatlarini aks ettiruvchi turg'un o'xshatishlar mavjud bo'ladi. Masalan, "o'zbek tilidagi *musichaday beozor* (*odam*) o'xshatishini boshqa tillarda uchratish qiyin. *Musichaday* o'xshatish etalonida milliy-madaniy konnotatsiya mavjud, unda "beozorlik" belgisining o'zbekka xos ta'kidi yaqqol o'z ifodasini topgan. Musichaga xos yumshoq tabiat va harakat o'zbek idrokida ijobiy talqin topishidan tashqari, bu mushfiq qush haqidagi islomiy rivoyat ham musichaday etalonining an'anaga kirishiga ta'sir etgani ehtimoldan holi emas. Ana shu tariq *musichaday beozor* turg'un o'xshatishi beozorlikning o'zbekcha o'lchovi sifatida tamoman milliy obraz maqomini olgan".⁴ Lekin hamma lingvomadaniyatlarda ham

shunday emas. Masalan, ingliz tilida "beozorlik" timsoli sifatida "kabutar" qabul qilinganini kuzatish mumkin: *As harmless as a dove* (*Musichaday beozor*). Yoki koreys tilida "sigirday beozor" birikmasini uchratish mumkin. Shuningdek, *cin gibi* o'xshatishi turk tiliga xos milliy-madaniy konnotatsiyani ifodalab, u "aqli, bilimdon" belgisini ifodalashga xizmat qiladi. Chunki turk xalq ertaklarida *cin* (jin, ajina) aqli, ephil, abjir obraz sifatida talqin qilinadi.

Umuman, o'xshatishlar har bir xalqning lingvomadaniy boyligi bo'lib, ular

milliy dunyoqarash, dunyodagi hodisalarni milliy tasavvurlarga ko'ra taqqoslash,

qiyoslash natijasida shakllanadi. Shu bois ham o'xshatishlarning bir tildan ikkinchi bir tilga tarjima qilish jarayonida lingvokulturologik xususiyatlarning inobatga olinishi o'ta muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmudov N. O'xshatishlar – obrazli tafakkur mahsuli // O'zbek tili va adabiyoti. –Toshkent, 2011. -№ 3. –B. 23-27.
2. Xaitov, L. A. (2021, December). THE ISSUE OF SUSTENANCE AND PROFESSION IN HAKIM TERMIZI'S WORK "BAYANUL KASB"(“DESCRIPTION OF THE PROFESSION”). In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 67-69).
3. SHOFIYEV, O. B. (2021). CHINGIZ AYTMATOV AND UZBEK LITERATURE. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (12), 1170-1173.

⁴ Махмудов Н., Худойберганава Д. Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. –Тошкент: Маънавият, 2013. –Б. 10-11.

4. Shofiyev, O. B. (2020). IRONY IN PROSE AND ITS ARTISTIC MODUSES (ON THE EXAMPLE OF THE CREATIVITY OF ERKIN AZAM). *Theoretical & Applied Science*, (12), 467-472.
5. Shofiyev, O. (2017). Erkin Azam'in Edebi Kişiliği Üzerine. *ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ*, 1(2), 97-105.
6. Shofiyev, O. B. (2019). The image of the child and the motivation of childhood in Erkin Azam's works. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 12 (80), 607-611.
7. Boxodirova, F., Isroilova, D., Abduraxmanov, M., & Yuldasheva, D. (2022). DIFFICULTIES IN TEACHING THE GRAMMATICAL FEATURES OF CONJUNCTIONS. *Science and innovation*, 1(B7), 1421-1422.
8. Azamatovich, X. L. (2021). The Concept of Heart In The Treatises Of Hakim Termizi. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE*, 2(3), 63-67.
9. Azamatovich, K. L. (2020). The role of the Hakim Termizi architectural complex in visiting tourism in Uzbekistan. *Вопросы науки и образования*, (9 (93)), 27-31.
10. Ashurbayeva, R. Q. (2022). SHARQDA INTEGRATIV TA'LIMOTNING ILDIZI. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(08), 89-92.
11. Ashurbayeva, R. Q. (2022). INTEGRATIVE APPROACHES AND METHODS TOWARDS THE IMPLEMENTATION IN THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE EDUCATION. *Gospodarka i Innowacje.*, 27, 60-65.
12. Yuldasheva, D., Ashurbayeva, R., Asadova, S., & Yusupova, D. (2019). Use of an Integrative Research on the Education System. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-4*, (November 2019), 7661.
13. Ашурбаева, Р. К. (2020). Интеграционный подход в системе образования. In *Colloquium-journal* (No. 12 (64), pp. 61-63). Голопристанський міськрайонний центр зайнятості.
14. Xaitov, L. A. (2021, December). THE ISSUE OF SUSTENANCE AND PROFESSION IN HAKIM TERMIZI'S WORK "BAYANUL KASB" ("DESCRIPTION OF THE PROFESSION"). In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 67-69).
15. Хаитов, Л. А. (2014). Значение эстетического воспитания в развитии личности студента педагогического вуза. *Наука. Мысль: электронный периодический журнал*, (10), 40-44.

